

POLITIKA KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE USTAVNOG UREĐENJA SAVREMENE DRŽAVE

Ključne riječi

*Krivičnopravna zaštita;
ustavno uređenje;
savremena država;
politička krivična djela.*

Autor

*Dr Dragana Vasiljević
je docent na Fakultetu
bezbjednosnih nauka
Univerziteta u Banjoj Luci*

Korespondencija

dragana.vasiljevic@fbn.unibl.org

Oblast

*Krivično pravo i krivično
procesno pravo*

DOI

10.5937/politeia0-38603

Datum prijema članka

13.06.2022.

Datum konačnog prihvatanja članka za objavljivanje

03.11.2022.

Rezime

Politika krivičnopravne zaštite ustavnog uređenja, kao dio ukupne društvene politike, uveliko je izmijenjena u savremenoj državi. Ova racionalna i organizovana djelatnost usmjerena je ka zaštiti ustavnog poretka inkriminisanjem odgovarajućih društveno neprihvatljivih ponašanja. Riječ je o jednom od društvenih ciljeva koji je uvijek bio prisutan i određen od društveno-političkih snaga. Iako inkriminisanje određenih ponašanja, bez obzira na neposredni objekat krivičnopravne zaštite, posredno služi zaštiti društva u cjelini u članku će se apostrofirati osobenosti inkriminacija koje su neposredno usmjerene ka zaštiti ustavnog poretka i političkog uređenja države. Ovaj segment krivičnopravne zaštite je, s obzirom na bezbjednosne izazove i prijetnje kojima je podložna savremena država, nužno pretrpio određene izmjene. Riječ je o proširenju zone kažnjivosti, tj. pojavi novih inkriminacija, ali i uveliko drugačijem položaju izvršilaca tzv. političkih krivičnih djela.

UVOD

Zaštita ustavnog uređenja i bezbjednosti predstavlja osnov opstanka svakog društva. Tako je oduvijek i bilo s obzirom na činjenicu da je jedan dio ove zaštite (oličen u političkim krivičnim djelima) prvobitno „služio“ zaštitu plemenskog poglavara sa predviđenom strogom kaznom za njegovo povređivanje (Szabo, 1972: 7). Ovaj vid zaštite nastavio je da egzistira i u državi koja je nastala na određenom stepenu razvoja ljudskog društva, a s obzirom na to da je ona logična nužnost i u budućnosti (Savić i Savić, 2017: 30) nužno će pratiti i njen dalji razvoj.

Praktično je nemoguće pronaći istoriju bilo kog društva u kojoj se ne zapažaju izvršioc političkih krivičnih djela. Uvijek su postojali pojedinci koji nisu bili saglasni sa cijevima i vrijednostima kolektiva ovaploćenim kroz društvene institucije i političke strukture i koji su, s tim u vezi, postajali „neprijatelji“ prevodeći svoje različite stavove u pojedine oblike aktivizma. I njihov status se mijenjao; nekada su to bila djela oligarha u smislu zavjere protiv suverena, dok su to u savremenoj državi izrazi protesta ili narodnog zahtjeva za koje se pretpostavlja da se u dogledno vrijeme mogu legalizovati izborom većinom. S tim u vezi, u svim fazama svoga razvoja država je putem krivičnog zakonodavstva nastojala da propisivanjem i izricanjem strogih krivičnih sankcija spriječi djelatnost koja može da izazove uzbunu i potres društva (Bačić, 1978: 409).

Pored uobičajenih inkriminacija, politika krivičnopravne zaštite ustavnog poretka savremene države redovno je usmjerena i ka proširenju zone kažnjivosti na načelno nekažnjive stadijume ostvarenja krivičnog djela, ali i na pojedine oblike učešća u ostvarenju ovih inkriminacija.

Krivična djela protiv ustavnog uređenja i

bezbjednosti u osnovi su politička krivična djela. Politički karakter proizlazi iz zaštitnog objekta i specifičnog motiva. Međutim, danas su primjetne izvjesne promjene i u pogledu ove vrste krivičnog djela koje poprma sasvim drugu koncepciju u odnosu na prvobitno postojanje.

OPSEG KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE USTAVNOG UREĐENJA SAVREMENE DRŽAVE

Savremena krivična zakonodavstva, pored zaštite osnovnih prava i sloboda čovjeka i drugih individualnih vrijednosti, u meritumu svog osnova i funkcije imaju zaštitu i opštih vrijednosti koje su ustanovljene ustavom i međunarodnim pravom. Da bi se pružila adekvatna zaštita državnim institucijama u krivičnim zakonodavstvima osmišljene su pravne norme putem kojih se inkriminišu ponašanja usmjerena ka njihovoj djelimičnoj ili potpunoj promjeni (Bassiouni, 1969: 228).

Krivična djela protiv ustavnog uređenja u najširem mogućem smislu mogu da obuhvataju kako ponašanja štetna za postojanje vlade (npr. veleizdaja), tako i ponašanja kojima se utiče na pravedno upravljanje javnim poslom (npr. davanje mita) (Packer, 1962: 77). Njima se neposredno ugrožava ustavni poređak zemlje u svojim osnovama, a posredno i najveći broj drugih vrijednosti u jednom društvu. Pronalaze se i shvatanja da su sva krivična djela politička u najširem smislu riječi iz razloga što zabrane sa predviđenim sankcijama predstavljaju „odbranu“ datog sistema vrijednosti u koji preovlađujuća društvena moć vjeruje (Schafer, 1972: 380), što je promišljanje koje se ipak ne bi moglo prihvatiti uvažavajući pravnu prirodu političkih krivičnih djela.

U krivičnim zakonodavstvima ova grupa krivičnih djela ima različite nazive koji ujed-

no i određuju opseg zaštitnog objekta. Riječ je npr. o krivičnim djelima protiv nacije, države i javnog mira (Francuska, Turska), krivičnim djelima protiv mira, veleizdaji i ugrožavanju demokratske pravne države (Njemačka), teškim krivičnim djelima protiv bezbjednosti države (Holandija), krivičnim djelima protiv nacionalne bezbjednosti (Kina), krivičnim djelima čijim se propisivanjem vrši zaštita autonomije države i drugih fundamentalnih nacionalnih interesa (Norveška), dok pojedina krivična zakonodavstva (npr. srpsko, špansko, krivično zakonodavstvo Republike Srpske) inkriminišu napade na ustavno uređenje i bezbjednost, odnosno napade na državnu vlast (Rusija). Posmatrajući rješenja za koja su se opredijelila pomenuta zakonodavstva, nameće se zaključak da se ustavno uređenje savremene države (čak i ako je neposredni/primarni objekat zaštite) po prirodi stvari ne štiti, niti se može zaštititi uvijek putem inkriminacija koje su sistematizovane isključivo u jedno poglavlje. Tako npr. njemačko krivično zakonodavstvo u okviru krivičnih djela protiv mira, veleizdaje i ugrožavanja demokratske pravne države inkriminiše i aktivnosti koje se odnose na terorizam dok je to npr. u krivičnom zakonodavstvu Republike Srpske odijeljeno u posebno poglavlje.

Kada je riječ o opsegu krivičnopravne zaštite savremene države, prisutne inkriminacije mogu se klasifikovati u nekoliko potcjelina. Pored, u literaturi posebno izdvojene (vele)izdaje označene kao najteže krivično djelo poznato pravu (McConkie, 2013: 281), sistematizovane potcjeline predstavljaju krivična djela protiv simbola državnog suvereniteta i ugleda njenih organa (uvreda predsjednika države, degradiranje simbola državnog suvereniteta, povreda ugleda države i njenog/njenih naroda i sl.) krivična djela protiv bezbjednosti države i nacional-

ne odbrane (narušavanje jedinstva integriteta države, protivzakonito formiranje paravojnih i parapolicijskih snaga, savez sa neprijateljskom državom, podsticanje na rat protiv države, uništenje vojnih objekata i zavjera koja koristi neprijateljskoj vojsci, materijalna i finansijska pomoć neprijateljskoj državi, sprečavanje borbe protiv neprijatelja, služba u neprijateljskoj vojsci, oružana pobuna, uzurpiranje vojne komande, nepoštovanje naređenja za vrijeme rata, ohrabrivanje vojnika na neposlušnost, i sl.), krivična djela protiv funkcionisanja ustavnog uređenja (povreda ustava, ubistvo ili fizički napad na predsjednika, ubistvo predstavnika najviših organa države, otmica najviših predstavnika države, povreda zakonodavnog tijela, povreda vlade i sl.), krivična djela usmjerena ka ugrožavanju povjerljivosti državnih informacija (politička ili vojna špijunaža, odavanje tajne države i sl.), krivična djela usmjerena prema stranoj državi (krivična djela protiv šefa strane države, krivična djela protiv zastave strane države, krivična djela protiv šefova prijateljskih naroda i drugih međunarodno zaštićenih lica i sl.) kao i krivična djela terorizma (terorizam, finansiranje terorističkih aktivnosti, stvaranje terorističkih grupa ili organizacija i sl.).

Kako se iz izloženog može i primijetiti, u savremenom krivičnom pravu u slučaju ovih zaštitnih objekata prisutno je proširenje zone kažnjivosti u dva pravca, prevashodno zbog efikasnosti krivičnopravne intervencije koja nužno zahtijeva pomjeranje „trenutka“ krivičnopravne reakcije. S tim u vezi, prisutno je redovno zadiranje u prethodni stadijum ostvarenja krivičnog djela. Drugim riječima, kažnjivo je kako nedovršeno krivično djelo, tako i njegovo pripremanje. Pored ovoga, redovno je prisutno i širenje krivičnopravne intervencije na pojedine oblike učešća više lica u ostvarenju krivičnog djela koji se ne bi mogli kvalifikovati kao (sa)izvršilački.

U vezi sa navedenim, tipične inkriminacije označene kao ugrožavanje nezavisnosti, napad na ustavno uređenje (veleizdaja), ugrožavanje teritorijalne cjeline i sl., kažnjive su u slučaju njihovog pokušaja. U ovakvim slučajevima kažnjava se samo stvaranje opasnosti za pravnozaštićena dobra jer bi krivičnopravna intervencija u slučaju dovršenog krivičnog djela bila zakasnjela. Pored navedenog, opravdanost ovakvog pristupa u slučaju napada na ustavno uređenje proizlazi i iz činjenice da bi npr. njegovom promjenom nova vlast bila u položaju da sankcioniše samu sebe za protivpravnu promjenu ustavnog uređenja, što je malo vjerovatno. Redovno se inkriminiše i povreda ugleda države i njenih naroda. Kažnjivo je izlaganje poruzi, preziru kao i omalovažavanje države i njenih obilježja, dok se u pojedinim zakonodavstvima dodatno inkriminiše i npr. označavanje države kao agresorske i genocidne tvorevine (čl. 280a st. 2 Krivičnog zakonika Republike Srpske). Jasno je da zakonodavstva na ovaj način inkriminišu jednim dijelom i verbalne delikte koji predstavljaju najraniji mogući trenutak izvršenja krivičnog djela zbog njihovog tangiranja sa donošenjem oduke o izvršenju.

Nadalje, efikasna zaštita ustavnog uređenja redovno podrazumijeva interferenciju krivičnog zakonodavstva i u prethodni (pripremni) stadijum ostvarenja krivičnog djela. Širenje kažnjivosti na ovaj stadijum počiva na „neprihvatljivom riziku“ za pravnozaštićena dobra (Bock & Harrendorf, 2014: 64; Conford, 2015: 7). Tako se sankcionišu djelatnosti upućivanja i prebacivanja na teritoriju države oružanih grupa, oružja ili municije, stvaranje grupe ili organizovane kriminalne grupe za vršenje krivičnih djela protiv državnog uređenja i sl. U određenim slučajevima inkriminišu se i djelatnosti koje predstavljaju „udaljena“ krivična djela pripremanja, kao što je finansiranje terorizma (Bozbayindir, 2017:

17). Štaviše, kako je zaštitni objekat kod ove grupe krivičnih djela od izuzetnog značaja, dopušteno je, inače izuzetno, formulisanje inkriminacije neodređenom i sveobuhvatnom sintagmom „ko priprema...“ Na ovaj način sankcioniše se bilo koja umišljajna djelatnost iz prethodnog stadijuma upravljanja na izvršenje budućeg krivičnog djela protiv ustavnog uređenja.

Drugi pravac širenja krivičnopravne zaštite ustavnog uređenja odnosi se na eksplicitno inkriminisanje različitih oblika učesća u ostvarenju ovih krivičnih djela. Kažnjivo je pomaganje neprijatelju, pozivanje na nasilnu promjenu ustavnog uređenja države, podsticanje na izvršenje krivičnog djela agresije, uspostavljanje veza u svrhu vršenja teških nasilničkih djela protiv države, pomoć učiniocu nakon izvršenja krivičnog djela protiv ustavnog uređenja kao i stvaranje grupe ili organizovane kriminalne grupe za vršenje ovih krivičnih djela. Iako su podstrekavanje i pomaganje (vrste saučesništva) u savremenom krivičnom pravu instituti koji su predmet definisanja opšteg dijela krivičnih zakona, u kontekstu zaštite ustavnog uređenja, ovim djelatnostima je, kao što se i vidi, dodijeljen status inkriminacija.

PРАВНА ПРИРОДА КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА ПРОТИВ УСТАВНОГ УРЕЂЕЊА САВРЕМЕНЕ ДРЖАВЕ

Krivična djela usmjerena ka urušavanju ustavnog uređenja često se označavaju političkim krivičnim djelima. Za razliku od tzv. „prirodnih zločina“ (mala in se), radi se o djelatnostima kojima se narušava politički poredak jedne države, bilo da se radi o spoljašnjem (napad na nezavisnost države, napad na teritorijalni integritet...), ili unutrašnjem (napad na organizaciju i funkcionisanje političke vlasti...) poretku (Ferrari, 1920: 309; Bassiouni,

1969: 229).

Riječ je o kategoriji krivičnih djela koja nije prihvaćena u svim društvima; npr. Engleska zbog rasprostranjene doktrine legalizma ovaj koncept nikada nije inkorporirala u nacionalno zakonodavstvo što je slučaj i sa Sjedinjenim Američkim Državama (Jansson, 2020: 9). Ni tamo gdje je prihvaćena ova kategorija inkriminacija sva krivična djela koja su usmjerena protiv države ipak nemaju predznak „politički“. Političko krivično djelo najčešće je definisano na „negativan“ način, što podrazumijeva isključivanje pojedinih krivičnih djela iz ove kategorije. S tim u vezi, uočljivo je da se sve više krivičnih djela protiv ustavnog uređenja, npr. napad na šefa države ili genocid označavaju nepolitičkim (Jansson, 2020:13). Govoreći o ovome procesu, možda je najviše pažnje danas posvećeno depolitizaciji terorizma; u meritumu stava između ostalog se nalaze zabrinutost države da bi se etiketiranje izvršilaca kao „političkih“ moglo protumačiti kao legitimizacija njihovih postupaka, ali i strah da bi se, ukoliko se ciljevi izvršilaca terorističkih djela prihvate kao „politički“, države mogle posmatrati kao pristalice tih ciljeva ili štaviše terorističkih metoda (Jansson, 2020: 184).

Već smo istakli podjelu na čista i relativna politička krivična djela. Prva predstavlja isključivo napad na državu (tj. postojeći društveno-politički poredak – polis) i njima nedostaje bilo kakav element uobičajenog krivičnog djela, dok drugoj konstelaciji pripadaju uobičajena krivična djela povezana sa političkim činom (Lynn, 1971: 94; Jansson, 2020: 15; Bassiouni, 1969: 244). Pored navedenog, ponekad se pravi i razlika između složenih i povezanih političkih krivičnih djela (Kapferer, 2003: 28). Značajno je naglasiti da se političko krivično djelo u teoriji pojavljuje u dva oblika. Prema subjektivnim shvatanjima zasnivajući element predstavlja namjera,

odnosno politički razlog. Riječ je o švajcarskoj formuli političkog krivičnog djela koje počiva upravo na političkom motivu. Definirano od strane suda 1951. godine, političko krivično djelo predstavlja uobičajeno krivično djelo koje dobija politički karakter na osnovu motiva ili npr. okolnosti (još ranije se smatralo da krivično djelo treba da bude i dio građanskih nemira) (Lynn, 1971: 95). Na drugoj strani nalaze se objektivna promišljanja koja prednost daju prirodi zaštitnog objekta (Teorija oštećenih prava) (Van Den Wijngaert, 1983: 745), a to su država i njena bezbjednost, odnosno politička prava građana (Szabo, 1972: 18). Prema ovom francuskom testu, politička krivična djela mogu biti samo „čista“ što i nije bilo široko prihvaćeno (Lynn, 1971: 98). Kako se jasno uočavaju poteškoće prilikom definisanja političkog krivičnog djela sa samo jednog stanovišta u savremenim krivičnim zakonodavstvima primjenjuje se objektivno-subjektivna koncepcija u čijoj se osnovi nalazi napad na politički poredak i namjera da se isti potpuno ili djelimično uništi. Sve predočeno ukazuje na relativnost pravne prirode političkog krivičnog djela. U prilog navedenom jeste i njegovo generalizovanje u sporazumima između država i izraženost objektivnim referencama u smislu izdaje, zavjere, pobune, krivičnih djela protiv šefa države i sl. (Schafer, 1972: 382).

PRAVNI POLOŽAJ IZVRŠILACA KRIVIČNIH DJELA PROTIV USTAVNOG UREĐENJA SAVREMENE DRŽAVE

Izvršioци političkih krivičnih djela mogu se klasifikovati u zasebnu kategoriju. Temelji ove klasifikacije počivaju na subjektivnom elementu, odnosno motivu preduzimanja inkriminiranih djelatnosti kao i na njihovom cilju. Naime, kod izvršilaca ovih krivičnih djela, pod uslovom da se ne radi o pseudo-

političkim izvršiocima, motiv je promjena političkog ili društvenog poretka. Izvršilac je posvećen višem principu, odnosno političkom cilju i doseganje ovoga cilja opravdava kršenje normi krivičnih zakona (Cantrell, 1977: 779). Riječ je o promjeni koja je nerijetko potrebna u jednom društvu, s tim što se ne čeka da se ona ostvari na legalan način, već se to čini preduzimanjem radnji koje su od nosilaca ius puniendi označene kao krivična djela. Kako to ističe Feri (Feri) riječ je o „evolutivnim“ ili „političko-socijalnim“ izvršiocima koji teže da na manje ili više iluzoran način ubrzaju buduće faze društveno-političkog života (Schafer, 1972: 384). Kvalifikuju se i kao „hipersocijalni“ izvršiocu upravo iz razloga što nisu vođeni ličnim interesima, već krivična djela čine za dobrobit društva u cjelini (Nagy, 1991: 122). Iz navedenih osobenosti proizlazi i različit (krivično)pravni status izvršilaca ovih krivičnih djela. A on se mijenjao, evoluirao kako se razvijala i država.

Prije svega, ozbiljnost krivičnih djela protiv državnog uređenja spoznaje se kroz krivične sankcije predviđene za njihovo izvršenje. Često su se izricale najstrože kazne izražavajući na taj način ubjeđenje da postoji mala ili nikakva iskupljujuća mogućnost kod izvršioca (Bassiouni, 1969: 228). I pomenuti status izvršioca nužno je bio drugačiji. Još su u Atini i Rimu postojali posebni zakoni posvećeni političkim krivičnim djelima za čije su izvršenje bile propisane najstrože kazne (Demofantov dekret iz 410 p. n. e. predviđao je da će se onaj ko zbaciti demokratsku vlast Atine smatrati neprijateljem Atinjana i mogao je biti nekažnjeno ubijen, a njegova imovina konfiskovana) (Szabo, 1972:10). Isto tako, u anglosaksonskom krivičnom pravu u pogledu krivičnog djela veleizdaje bila je propisana smrtna kazna isto kao i za krivično djelo ubistva. Međutim, za razliku od smrtno kazne predviđene za ubistvo, u slučaju izdaje, smrt-

na kazna podrazumijevala je javno izvršenje vješanjem i odsijecanjem glave (McConkie, 2013: 282). Razlika je uočljiva; osuđeni za ubistvo je pogubljen, dok je osuđeni za izdaju pogubljen sa osvetom. U Engleskoj se prema Zakonu o izdaji iz 1351. godine pored smrtno kazne nad počiniocima ovih krivičnih djela primjenjivala i „krvava mrlja“, što je podrazumijevalo da se razbaštini svo izvršiočevo potomstvo. Slična praksa postojala je i u srednjovjekovnoj Njemačkoj i Francuskoj (Szabo, 1972: 12), dok su danas za ova krivična djela predviđene stroge zatvorske kazne koje nerijetko obuhvataju kaznu doživotnog ili dugotrajnog zatvora.

Istaknuto je da su izvršiocu političkih krivičnih djela obično vođeni nesebičnim motivima i konsekvantno tome na njih se često odnosi poseban pravni tretman. Upravo iz ovog razloga danas su posebno aktualna pitanja azila i ekstradicije. Naime, svaka konfliktna politička situacija proizvela je svoje tražioce azila koji su uspješno ili neuspješno tražili zaštitu od izručenja. Štaviše, (relativno) političko krivično djelo često se označava najkontroverznijim i najkomplikovanijim aspektom ekstradicije (MacCormack, 2009: 454; Green, 1991: 454; Petersen, 1992: 786). Još je od devetnaestog vijeka zastupljena praksa prema kojoj će zamoljena država odbiti izručenje pojedinca ukoliko smatra da je djelo koje je počinio političke prirode. Pri tome, ovaj stav nije bio povezan sa brigom za prava pojedinca čije izručenje se traži već se to činilo zbog zaštite prijateljskih odnosa država, odnosno iz razloga što se odbijanje izručenja po ovom odnosu ne bi moglo smatrati neprijateljskim činom (Kapferer, 2003: 26). Pored navedenog, koncept izuzeća zasigurno je bio povezan i sa evoluirajućim konceptima i idejama ukorijenjenim u političkom liberalizmu, što je dovelo do toga da oni koji se bore protiv ugnjetavanja i tiranije treba da

budu zaštićeni od izručenja u svoju zemlju. Povezuje se i sa humanitarnim ciljem koji podrazumijeva zaštitu izvršilaca od sudskog procesa i eventualne odmazde kao i diplomatskim ciljem omogućavajući državama da budu „neutralne“ u pogledu političkih sukoba u inostranstvu (Van Den Wijngaert, 1983: 752).

Problem izuzetka političkog krivičnog djela javlja se prije svega kao definicioni problem koji je predmet kompromisne klauzule u ugovoru. Nakon toga, on postaje pitanje sudskog tumačenja sudije koji sprovodi postupak ekstradicije čija je dužnost da tumači i primjenjuje odgovarajuće odredbe ugovora (Bassiouni, 1969: 243). Kada je riječ o pravnoj regulativi, treba istaći da je izuzeće u pogledu izručenja za politička krivična djela bilo opredmećeno u međunarodnim sporazumima, najprije u Evropskoj konvenciji o ekstradiciji (1957), u kojoj je u članu 3(1) propisano da se ekstradicija neće odobriti ukoliko krivično djelo koje je predmet ekstradicije zamoljena država smatra političkim krivičnim djelom ili krivičnim djelom koje je povezano sa njim. I zaista se ne može odreći ispravnost činjenice da izuzetak od izručenja za politička krivična djela može zaštititi lica koja su uključena u legitimne političke borbe protiv vlade ili okupacione vlasti, što se može pokazati izuzetno prikladnim u određenim slučajevima (MacCormack, 2009: 484). Značajno je da je ova Konvencija sadržavala tzv. „atentatorsku klauzulu“ prema kojoj se u političko krivično djelo ne ubraja atentat na rukovodioca države ili člana njegove porodice.

Treba istaći da je s vremenom sve veći broj krivičnih djela izgubio predznak „politički“ u smislu izuzetka od ekstradicije. Možda su najpoznatiji primjeri depolitizacija krivičnih djela terorizma (Evropska konvencija o suzbijanju terorizma) (Green, 1991: 450), kao i krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti

zaštićenih međunarodnim pravom (Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida). Upravo su dodatni izuzeci u Dodatnom protokolu uz Evropsku konvenciju o ekstradiciji (dopuna članu 3 Konvencije) predvidjeli depolitizaciju zločina protiv čovječnosti, a značajno je naglasiti i postojanje izuzetaka u smislu depolitizacije krivičnih djela predviđenih i u ženevskim konvencijama (Sladoje et al., 2006: 21).

S vremenom se zaštita izvršilaca političkih krivičnih djela progresivno smanjivala barem kada je riječ o Evropskoj uniji. Važno je istaći da se ovaj razvoj i nastavlja, s obzirom na to da je izuzeće za politička krivična djela prema Konvenciji o pojednostavljenom postupku izručenja između država-članica Evropske unije (1995) i Konvenciji o ekstradiciji između država-članica Evropske unije (1996) uzeto sa rezervom (Djurđić, 2012: 23; Lečić, 2018: 57). Na ovaj način se, između ostalog, nastojala poboljšati praksa ekstradicije između država-članica Evropske unije olakšavanjem primjene instrumenata Savjeta Evrope i Evropske unije o ekstradiciji. Uzimajući u obzir činjenicu da su ponuđena rješenja ove procese i dalje činila „sporim“ i ostavljala mogućnost kvalifikovanja krivičnog djela kao „političkog“, pravo Evropske unije o ekstradiciji zamijenjeno je novim instrumentom, Evropskim nalogom za hapšenje iz 2002. godine (FD EAW). Međutim, kako je on stupio na snagu 2004. godine, sve do tada je izuzetak od ekstradicije za politička krivična djela (u ovom slučaju terorizam) ipak postojao.

Ova depolitizacija istovremeno je istakla problem razgraničenja političkih od ostalih krivičnih djela usmjerenih ka rušenju ustavnog uređenja jedne zemlje. Rješenje jednim dijelom počiva na distinkciji čistih i relativnih političkih krivičnih djela. Pored navedenog, u anglosaksonskom krivičnom pravu

rješenje nude i odgovarajući „testovi izuzetaka“ (Test incidence i Test proporcionalnosti). Za kvalifikaciju u smislu „političkog“ krivičnog djela traži se kumulativno ispunjenje zahtjeva postojanja političke pobune/nemira i uzgrednog krivičnog djela koje istu podupire (prvi test), kao i dodatnog zahtjeva prema kome politički elementi treba da preovladavaju nad krivičnim elementima izvršenog krivičnog djela (drugi test) (Green, 1991: 457–461). Kritici je naročito podložan Test incidence zbog „prenaglašenog“ zahtjeva u smislu postojanja političke borbe i djelimičnom proizvoljnošću u pogledu kriterijuma da li je predmetno krivično djelo izvršeno „slučajno“ (Van Den Wijngaert, 1983: 746). Interesantnom se čini Teorija proporcionalnosti koja u osnovi predstavlja mješoviti pristup razvijen u Švajcarskoj. On počiva na različitim kriterijumima od kojih su najznačajniji da krivično djelo treba da bude povezano sa konfliktnom političkom situacijom, da treba da postoji srazmjernost izvršenog krivičnog djela i političkog cilja (izuzetno teška krivična djela obično ne zadovoljavaju ovaj kriterijum) i da to krivično djelo bude instrument u svrhu njegovog postizanja (Van Den Wijngaert, 1983: 747; Cantrell, 1977: 781).

Izuzeci u pogledu krivičnih djela kojima se napada ustavno uređenje i bezbjednost savremene države primjetni su i u pogledu teritorijalnog važenja krivičnog zakonodavstva. Prema realnom (zaštitnom) principu krivično zakonodavstvo važi za svakoga ko u inostranstvu počini neko od krivičnih djela koja se odnose, prije svega, na politička dobra jedne države gdje se obligatorno primjenjuje pravo države čija su dobra ugrožena uz izuzetak od načela ne bis in idem, iz razloga što strana država u ovakvim slučajevima nije dovoljno zainteresovana u pogledu zaštite ovih dobara, pa je neophodno proširiti represivnu vlast (Vuković, 2021: 30; Babić i Marković: 2019:

84). Pored opštepoznatog i priznatog realnog (zaštitnog) principa, treba još i istaći da savremena krivična zakonodavstva u nastojanju da se izbore sa problemima u vezi sa političkim krivičnim djelima koriste dva metoda, bilo izolovano, bilo u svojoj kombinaciji. Tako se pristupa već pomenutoj depolitizaciji političkih krivičnih djela uz korištenje formule ili izruči ili sudi (aut dedere aut judicare), koja podrazumijeva krivično gonjenje lica u slučaju da je njihovo izručenje odbijeno. Upravo drugi metod predstavlja svojevrstnu „pogodnost“ koja se nudi izvršiocima krivičnih djela protiv ustavnog uređenja. Oni mogu biti izručeni, ali to neće biti slučaj ukoliko bi u krivičnom postupku koji bi se protiv njih sproveo u dominicilnoj državi postali žrtve. U slučaju sumnje u (između ostalog) ovakav tok postupka, primijenije se drugi dio formule, tj. sudiće im se u državi koja je odbila njihovo izručenje. Ovo se u konačnici potvrđuje i u Okvirnoj odluci o evropskom nalogu za hapšenje iz 2002. godine, prema kojoj nije moguća predaja lica ukoliko postoji osnovana sumnja da je, između ostalog, nalog izdat radi progona i kažnjavanja zbog iskazanog političkog mišljenja, dok se u slučaju izvršenog a amnestiranog krivičnog djela zahtijeva da država izvršenja evropskog naloga ima nadležnost za gonjenje prema svom krivičnom zakonodavstvu (Buha, 2021: 82 i 84).

ZAKLJUČAK

Zaštita ustavnog uređenja i bezbjednosti savremene države jednim dijelom počiva i na odredbama krivičnog zakonodavstva. Danas se ugrožavanje ustavnog uređenja i bezbjednosti države smatra najtežim krivičnim djelima za koja su propisane stroge kazne. Ono što čini osobenim ovu kategoriju krivičnih djela jeste predznak „politički“ koji im se redovno dodjeljuje. Uočavaju se dvije konstelacije

ovih krivičnih djela, tzv. čista i relativna, gdje je prva od posebnog značaja, iz razloga što u svome meritumu nema nekakvo krivično djelo koje se može smatrati opštim i koje se vrši sa ciljem ugrožavanja zaštitnog objekta. Kod čistih političkih krivičnih djela konkretna inkriminacija ne predstavlja specijalni oblik nekog već postojećeg krivičnog djela. I izvršioци ovih krivičnih djela imaju poseban status. On se, istina, mijenjao kroz istoriju, dok je danas prevashodno uređen putem međunarodnih ugovora. Za izvršioce ovih krivičnih djela vežu se pitanja azila i ekstradicije gdje je, kako se uviđa, praksa na nivou Evropske unije uveliko pojednostavljena. Na kraju, treba istaći i da je prisutan opšti trend depolitizacije krivičnih djela protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti, što uveliko olakšava saradnju i rad pravosudnih institucija između država svodeći rad policijskih agencija na tzv. „tehničku“ stranu, tj. hapšenje izvršilaca ovih krivičnih djela.

REFERENCE

- Babić, M., Marković, I. (2019). Krivično pravo – opšti dio. Banja Luka: Pravni fakultet.
- Baćić, F. (1978). Komentar Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Beograd: Savremena administracija.
- Bassiouni, C.M. (1969). Ideologically Motivated Offenses and the Political Offenses Exception in Extradition – A Proposed Juridical Standard for an Exception in Extradition - A Proposed Juridical Standard for an Unruly Problem. *Law Review DePaul*, 19(2): 217–265. Posjećeno 1. 3. 2022. URL: <https://via.library.depaul.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=3002&context=law-review>
- Bock, S. & Harrendorf, S. (2014). Strafbarkeit und Strafwürdigkeit tatvorbereitender computervermittelter Kommunikation. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 126: 337–381.
- Bozbayindir, E. (2017). The advent of preventive criminal law: an erosion of the traditional criminal law. *Criminal law forum*, 29(1): 25–62.
- Buha, M. (2021). Smetnje za izvršenje Evropskog naloga za hapšenje i predaju. *Evropsko zakonodavstvo*, 76: 81–97.
- Cantrell, C.L. (1977). The Political Offense Exemption in International Extradition: A Comparison of the United States, Great Britain and the Republic of Ireland. *Marquette Law Review*, 60(3): 777–824. Posjećeno 27. 4. 2022. URL: <https://scholarship.law.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2184&context=mulr>
- Conford, A. (2015). Preventive Criminalization. *New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal*, 18(1): 1–34.
- Đurđić, V. (2012). Evropski nalog za hapšenje. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 1: 21–37.
- Evropska konvencija o ekstradiciji 1957. (1957, decembar 13). Posjećeno 27. 5. 2022. URL: <https://rm.coe.int/16802e8726>
- Ferrari, R. (1920). Political Crime. *Columbia Law Review*, 20(3): 308–316.
- Green, N.M. (1991). Comment: In the Matter of the Extradition of Atta: Limiting the Scope of the Political Offense Exception. *Brooklyn*

- Journal of International Law, 17(2): 447–472. Posjećeno 14. 5. 2022. URL: <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1839&context=bjil>
- Jansson, J. (2020). *Terrorism, Criminal Law and Politics – The Decline of the Political Offence Exception to Extradition*. London – New York: Routledge.
- Kapferer, S. (2003). *Legal and Protection Policy Research Series – The Interface between Extradition and Asylum*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees.
- Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida 1948. (1948, decembar 9). Posjećeno 20. 5. 2022. URL: <http://www.preventgenocide.org/yu/pravo/konvencija.htm>
- Krivični zakonik Republike Srpske („Sl. glasnik RS“, br. 64/2017, 104/2018, 15/2021 i 89/2021). Posjećeno 19. 1. 2022. URL: <https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/krivicni-zakon-republike-srpske.html>
- Lečić, B. (2018). *Evropski nalog za hapšenje – nastanak, razvoj i funkcija*. *Vojno delo*, 6: 52–69.
- Lynn, R.H. (1971). *Air High Jacking as a Political Crime – who Should Judge?* *California Western International Law Journal*, 2(1): 92–108. Posjećeno 14. 4. 2022. URL: <https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=cwilj>
- MacCormack, A. (2009). *The United States, China, and Extradition: ready for the next step?* *Legislation and Public Policy*, 12: 445–497. Posjećeno 11. 5. 2022. URL: <https://www.nyujlpp.org/wp-content/uploads/2012/11/Anna-MacCormack-The-United-States-China-and-Extradition-Ready-for-the-Next-Step-.pdf>
- McConkie, T.J. (2013). *State Treason: The History and Validity of Treason Against Individual States*. *Kentucky Law Journal*, 101(2): 281–336.
- Nagy, S. L. (1991). *Political Offense Exceptions to United States Extradition Policy: Aut Dedere Aut Judicare (Either Extradite or Prosecute)*. *Ind. Int'l & Comp. L. Rev.*, 1: 109–149.
- Packer, H.L. (1962). *Offenses Against the State*. *The Annals of the American Academy*, 339: 77–89.
- Petersen, A.C. (1992). *Extradition and the Political Offense Exception in the Suppression Extradition and the Political Offense Exception in the Suppression of Terrorism*. *Indiana Law Journal*, 67(3): 767–796. Posjećeno 14. 4. 2022. URL: <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1443&context=ilj>
- Savić, S., Savić, M. (2017). *Teorija države i prava*. Banja Luka: Komesgrafika.
- Schafer, S. (1972). *The Concept of the Political Criminal*. *The Journal of Criminal law, Criminology and Politice Science*, 62(3): 380–387. Posjećeno 3. 4. 2022. URL: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5732&context=jclc>
- Sladoje, N. et al. (2006). *Međunarodna pravna pomoć*. Sarajevo: Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine.
- Szabo, D. (1972). *Political Crimes: A Historical Perspective*. *Denver Journal of International Law & Policy*, 2(1): 7–22. Posjećeno 4. 3. 2022.

URL: <https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2154&context=djilp>

Van Den Wijngaert, C. (1983). The Political Offence Exception to Extradition: Defining the Issues and Searching a Feasible Alternative. Report presented at the International Seminar on Extradition, International Institut of Higher Studies in criminal Sciences. Posjećeno 22. 4. 2022. URL: <http://rbdi.bruylant.be/public/modele/rbdi/content/files/>

Vuković, I. (2021). Krivično pravo – opšti deo. Beograd: Pravni fakultet. (Vuković, I. (2021). Krivično pravo – opšti deo. Beograd: Pravni fakultet).

POLICY OF CRIMINAL LAW PROTECTION OF THE CONSTITUTIONAL ORDER OF THE MODERN STATE

Key words

*Criminal law protection;
constitutional order;
modern state; political
criminal offences.*

Author

*Dr. Dragana Vasiljević is an
Assistant Professor at the
Faculty of Security Sciences of
the University of Banja Luka*

Correspondence

dragana.vasiljevic@fbn.unibl.org

Field

*Criminal Law and Criminal
Procedural Law*

Summary

The policy of criminal law protection of the constitutional order as a part of the overall social policy has been greatly changed in the modern state. This rational and organized activity is focused on protection of the constitutional order by incriminating certain socially unacceptable behaviors. This is one of the social goals that has always been present, determined by socio-political forces. Although incrimination of certain behaviors, regardless of the immediate object of criminal law protection, indirectly serves the protection of society as a whole, the article emphasizes the features of incriminations that are directly aimed at protecting the constitutional order and political order of the state. This segment of criminal law protection, given the security challenges and threats to which the modern state is subject, has necessarily undergone certain changes. It is about expanding the zone of criminality, that is, the emergence of new incriminations, but also a much different position of the perpetrators of the so-called political criminal offences.

DOI

10.5937/politeia0-38603

Paper received on

13.06.2022.

Paper accepted for publishing on

03.11.2022.